

ДО ІСТОРІЇ ПІДПРИЄМСТВ СУМЩИНИ ХІХ ст. (за матеріалами М.Домонтовича)

Кожен історичний період характеризується певним станом розвитку економіки. Вивчаючи історію Сумщини, дослідники зверталися перш за все до історії становлення та розвитку промислових підприємств, мануфактур, ремесел.

Важливу інформацію про це містить праця М.Домонтовича *“Материалы для географии и статистики России, собранные офицерами Генерального штаба. Черниговская губерния”* (СПб., 1865).

У першій половині ХІХ ст. на зміну феодально-кріпосницьким відносинам приходять капіталізм. Землевласники змушені пристосовуватися до нових умов ведення господарства. В цей час широко запроваджується вирощування та переробка цукрових буряків. У краї діяло більше 20-ти цукрових підприємств. Домонтович звертає увагу на Михайлівський завод Терещенка в Глухівському повіті: *“Завод этот идет почти круглый год, рабочих на заводе 600 душ из коих жалование получают: мужчины 5, а женщины 3 рубля в месяц...”*¹. З кожним роком обсяги виробництва цукру помітно зростали, що змушувало цукрозаводчиків шукати нові ринки збуту своєї продукції. Сумський цукор знаходилися у Москві, Томську, Владивостоці, Баку, Читі, Виборзі, Харбіні (Китай). *“Терещенко ежегодно отправляет в Москву 250000 пудов песку”*².

Крім Терещенка, цукрові заводи мали княгиня Долгорукова (Кролевецький повіт), купець Мерпет (Глухівський повіт), про які згадує Домонтович. Взагалі ж у Глухівському та Кролевецькому повітах було 19 заводів.

Значні площі у краї займали зернові культури. Їх врожайність в результаті застосування нової техніки і удосконалення обробітку землі постійно зростала. Здебільшого вирощували жито, овес, гречку, пшеницю, ячмінь, просо, горох.

Не втрачала свого значення і борошномельна промисловість, в якій поступово на зміну вітряним та водяним млинам прийшли парові. У дослідженні Домонтовича згадується: *“Крупчатая мельница устроена мастерами из Орловской губернии в*

*Руденке, Кролевецкого уезда... Паровые мельницы в Ретике, Вишеньках Кролевецкого уезда*³.

Не залишилися поза увагою Домонтовича й інші переробні підприємства. Зокрема, це крохмальний завод *“В деревне Гутке Новгород-северского уезда, помещицы г-жи Шотт. На нем в 1860 г. крохмалу добыто было до 700 пудов на сумму 1400 рублей серебром*⁴.

В роботі Домонтовича можна знайти цікаві факти і про паперові фабрики. *“Пречистенская писчебумажная фабрика, близ деревни Ретик..., принадлежащая помещикам Кочубеям. Основана в 1842 г., в ход пущена в 1843 г., машинистами выписанными из Лондона*⁵. Розвиток промисловості, потреби суспільства змушували підприємців та поміщиків збільшувати не лише обсяги, а й асортимент своєї продукції. Так, поміщик Неплюєв в Ямполі, Глухівського повіту, на хуторі Карачевському збудував в 1836 р. фабрику, *“...выделяющую бумагу: писчую, оберточную, сахарную и чайную*⁶. Паперова фабрика в с.Ретик вважалася тоді найбільшою на Лівобережній Україні⁷.

Поряд з паперовою, потреби споживачів почала задовольняти нова для нашого регіону на той час порцелянова промисловість.

З 1839 до 1862 рр. діяв порцеляновий завод в с.Волокитине, Глухівського повіту. У Домонтовича читаємо: *“Фарфоровая фабрика в с.Волокитине, Глуховского уезда. Принадлежит помещику А.М.Миклашевскому, основавшему ее в 1839 году. Для работ были выписаны опытные мастеровые и живописцы по фарфору. Завод выделявал не только посуду столовую и чайную, но и вещи довольно крупного размера, к числу которых принадлежит иконостас и паникадила, сделанные для церкви в с.Волокитине*⁸. Поряд з порцеляновим заводом, Миклашевський мав *“каменоломный завод близ с.Кочерги, Глуховского уезда, в имени помещика А.М.Миклашевского, при каменной горе над рекой Есманью*⁹.

Подібного роду підприємства створювали купці.

*“Каменоломня в х.Курдюмовском, Глуховского уезда, принадлежащая купцу Терещенко... В основном изготовляются жернова разных размеров*¹⁰.

Поступово набирають поширення машинобудування і металообробка. Домонтович свідчить *“Деснянский механический завод, при с.Вишеньках, Кролевецкого уезда, в имени княгини Долгоруковой. Производил паровые и центро-фугальные*

машины, терек, костоломки, и другие изделия для сахарных заводов, маслобоек, лесопильных заведений”¹¹.

Існувала в краї і дрібна металургія. “Чугунно-литейный завод в с.Белицы, Глуховского уезда, помещиков Неплюевых. Число печей - 1, количество изделий - 655, ценность изделий - 1330 рублей, число рабочих - 2”¹².

Одним із найбільших підприємств краю був Шосткинський пороховий завод. “На заводе соединены два производства: литрование селитры и пороходелие. Пороха выделяется - 20000 пудов по 6,73 рубля за пуд (для казны). Готового пороха на заводе в 1860 г. хранилось 42391 пуд...”¹³.

В 1848 р. поряд з пороховим заводом в Шостці було збудовано капсульний завод за участю бельгійського механіка Фалліса. На його будівництво витрачено 331329 руб. 46 коп. Про його рентабельність свідчить 50 млн. капсулів на суму 103485 руб. сріблом, виготовлених за 1860 р.

У своїй роботі Домонтович подає інформацію про свічково-сальні заводи, миловарні, порцелянові копальні, виробництво скляного посуду, маслобійні, обробку шкіри, випалювання поташу та дерев’яного вугілля, видобування дьогтю, смоли та інш.

Отже, робота Домонтовича є важливою у справі дослідження розвитку промислового і кустарного виробництва у краї. Вона дає можливість проаналізувати особливості процесу становлення та розвитку промисловості в окремому регіоні.

¹Домонтович М. Материалы для географии и статистики России, собранные офицерами Генерального штаба. Черниговская губерния. - СПб., 1865.-С.330.

²Там же.-С.333.

³Там же. - С.347-348.

⁴Там же. - С.344.

⁵Там же. -С.348-350.

⁶Там же.-С.350.

⁷История городов и сел Украинской ССР. Сумская область. В двадцати шести томах. - К., 1980. -С.25.

*Домонтович М. Указ. соч. - С.359-360.

Там же. -С.360.

⁸Там же. - С.360.

⁹Там же. -С.361.

¹²Там же. - С.357-358.

¹³Там же. - С.262-364.